

ADATOK A „BÁCSKA” AKNARAKÓ HAJÓ TÖRTÉNETÉHEZ*

Dezsényi Miklós

Bevezetesként talán legjobban megfelel a Magyar Távirati Irodának az 1966 október elején kiadott alábbi közleménye: „Paksnál egy 1919-ben elsüllyedt páncélos őrnaszádot emelt ki a »József Attila« emelődaru.” E közlést csupán azzal kell módosítanunk, hogy a felszínre hozott hajóroncs — amely 47 évet pihent a Duna fenekén három ember csontvázával — nem páncélos őrnaszád, hanem a „Bácska” aknarakó hajó volt. A hajó felrobbanása és elsüllyedése után annak kb. 20 főnyi személyzetéből mindössze az a két kormányos maradt életben, akik a katasztrófa pillanatában a hajó legkiemelkedőbb részén, a páncélozott kormányállásban tartózkodtak. Ezek a süllyedő hajót elhagyva kiúsztak a partra. A legénység többi tagját a robbanás ölte meg — fedélzet alatti munkahelyeiken, a gép- és kazánház hajótérségében —, illetve sebesülten a vízbe zuhanva pusztultak el.

A kiemelt aknarakó hajó politikai értelemben vett hovatartozása — az aknára futás időpontjában zajló ellenforradalom miatt — még azok előtt sem volt minden kétséget kizáróan tisztázva, akik egyébként az 1919-es Tanácsköztársaság, az ellenforradalom és ezzel kapcsolatban a dunai harci eseményeket jól ismerik. Mindenek előtt arra kell választ adnunk, hogy a „Bácska” aknarakó a Tanácsköztársaság szolgálatában pusztult-e el, vagy pedig az ellenforradalom ama hajócsoportjához tartozott, amely a honvédő háborúban harc közben átállt az ellenséghez. E kérdés eldöntése hadtörténelmi szempontból is fontos és régóta válaszra váró probléma. Időszerűségét most, a hajóroncs kiemelése és az ezen talált emberi csontvázak adták meg.

A „Bácska” aknarakó elsüllyedési körülményeinek tisztázását rendkívül megnehezíti az a tény is, hogy a kortársak közül — az ellenforradalmi korszak viszontagságai és a második világháború pusztításai következményeként — ma már alig van valaki életben. A még élő emberek legnagyobb része már túl van a hetven éven, s ily módon emlékezőképességük — a közel fél évszázad történelmi távlatából — sokszor bizonytalan.

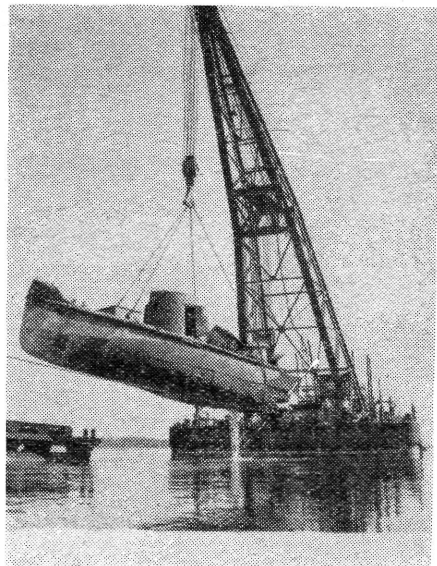
A helyzet jobb megértése érdekében említjük meg, hogy a Magyar Tanácsköztársaság ellen 1919. június 24-én kirobbantott ellenforradalom nagyobb arányú fegyveres akcióinak szervezése és vezetése majdnem kizárólag a korábban hivatásos tisztikar kezében összpontosult. Az ellenforradalmi góccok a Vilmos-laktanyában elhelyezett Vasas hadosztálynál, a Ludovika Akadémián és a vörös dunai flottillánál alakultak ki.¹

* A szerkesztő bizottság a cikk közlésével a probléma tisztázását nem tekinti lezártnak — a Szerk.

¹ *Liptai Ervin*: A magyar Vörös Hadsereg harcai 1919. Budapest, Hadtörténelmi Levéltár és Múzeum, 1960. 424. o.

Ismeretes, hogy a Vilmos-laktanyában létrejött ellenforradalmi mozgalmat a benne részt vett volt tisztjei letartóztatása után öntudatra ébredt saját legénysége verte le. Hasonló sorsa jutott az akadémia épületében és a ludovikások által megszállt József Telefonközpontban a kirobbantott ellenforradalmi fegyveres puccskisérlet is.²

Nem lett volna más kimenetele a flottillánál megindult ellenforradalmi orvtámadásnak sem, ha a fegyvernem adottsága nem adta volna meg a lehetőséget arra, hogy — amikor már az ellenforradalom sikertelensége nyilvánvaló lett — kivonja magát a fővárosban és annak dunai területén megkezdett, de mindenhol összeomló árulás következményei alól.

1. sz. ábra. A „József Attila” úszódarú kiemelte a „Bácska” aknarakóhajót

A flottillánál kirobbant ellenforradalmi felkelés azonnali felismerését nehezítette az a körülmény is, hogy az akcióban részt vett hajók továbbra is megtartották a vörös lobogót, illetve a főárbocra az ellenforradalom jelképezésére felvont nemzetiszínű zászló mellett minden hajó orrlobogóként továbbra is meghagyta a vörös lobogót. Ez tulajdonképpen a baloldali érzelmű legénység félrevezetésére szolgált, amit az ellenforradalmi korszak hadtörténelmi leírásai még dicsekvéssel is emlegetnek (Benkő, Zemplén).

Erre a csalásra vonatkozólag Zemplén Szilárd, a hadügyi népbiztosság 14. (hadihajós) ügyosztályának volt vezetője már a horthysta hadügyminisztériumhoz benyújtott jelentésében a következőket írta: „A három hajó azonnal felhúzta a magyar zászlót. A legénység lelkiállapotára való tekintettel a hajó orrán meghagyták a vörösöket, hogy ellenszociális szándékkal senki sem vádolhasson.”³

² Uo. 427. o.

³ Hadtörténelmi Intézet Levéltára (a továbbiakban HIL.) Dietrich Richard magánlevéltára. Zemplén Szilárd korvettkapitány jelentése 3. o.

A magyar vörös dunai flottila magasabb parancsnokai — Zemplén Szilárd és Böhm Cosimus korvettkapitányok — hivatalos hatalmuknál és szolgálati ügykörüknél fogva szabályszerűen intézkedhettek a hajóraj harcegységeivel. A részletesen kidolgozott tervük tanúsága szerint előre számoltak azzal a lehetőséggel is, hogy a Budapesten kirobbantott ellenforradalom kudarcba fullad. Ennek bekövetkezése esetén az volt a szándékuk, hogy déli irányban elhagyják a magyarországi Dunát és Baján csatlakoznak az ott veszteglő angol és jugoszláv dunai flottillákhoz. Ennek megfelelően Kankovszky Ede korvettkapitány — a hadseregparancsnoksághoz beosztott hadihajózási előadó — minden kétséget kizáróan már a készülő ellenforradalmi terveknek megfelelően kiadott egy hadseregparancsnoksági rendeletet⁴ a Duna-pentelei aknazár felszedésére. A parancs végrehajtása után lehetővé vált a

2. sz. ábra. A „Bácska” aknarakóhajó gép- és kazánházának maradványai, egy hordó és evőeszközök

veszélytelen hajózás egészen a déli határt biztosító uszodi aknazárig. Az ellenforradalom dunai harccselekményeinek tervszerűségét bizonyítja az is, hogy a szóban forgó parancsnoksági rendeletet már június 17-én kiadták. Ily módon szinte elképzelhetetlen, hogy az ellenforradalom előkészítésében részt vevő magasabb hadihajós parancsnokságokon kívül nem akadt volna egyetlen olyan közbenső magasabb seregtest parancsnokság sem, amelynek ne tűnt volna fel ez a teljesen félreérthetetlen és az országos védelmet gyengítő intézkedés. Az ellenforradalmat előkészítő magasabb hadihajós parancsnokságok az uszodi aknazáron való áthaladás biztosítását illetően kellő időben és ugyancsak feltűnés nélkül tudtak intézkedni arra, hogy a „Bácska” hajó előre menjen s az uszodi aknazáron való áttöréshez aknafelszedésre készen álljon Pakson.

Benkő a már idézett könyvében említi, hogy az ellenforradalmi flottillá-

⁴ Uo. 2. o.

nak Paksra történő befutásakor a „Bácska” már ott tartózkodott, tehát nem az ellenforradalmi flottillával érkezett oda, hanem egy korábban kiadott intézkedés alapján.⁵

A vörös dunai flottillának az ellenforradalom oldalára való átállítására vonatkozó tervek szerint a csehszlovák dunai határszakaszon harcra vetett egységeiket is össze akarták vonni az előkészített harcegységekkel. Ezt a megerősített köteleket akarták felhasználni a budapesti ellenforradalom támogatására, részben demonstratív, részben pedig harci feladatok végrehajtására.

1919. június 24-én a délutáni órákban eldőrdültek az ellenforradalom kitörését jelző ágyúlövések,⁶ amelyeket állítólag az ellenforradalomhoz csatlakozott Vilmos-laktanyai tüzérek adtak le. Ezzel egy időben az Esztergomban horgonyzó hajócsoporthoz — az előző napokban történt megállapodás alapján — parancsot kapott, hogy csatlakozzék az ellenforradalomhoz és vonuljon be Budapestre. A Budapest fölötti Dunaszakaszon tartózkodó hajók közül egyedül a „Szamos” monitor tagadta meg az ellenforradalomhoz való csatlakozást.⁷ A hajó kommunista legénysége tántoríthatatlanul kitarva a Tanácsköztársaság mellett, nem volt hajlandó elhagyni az Esztergom fölötti Dunaszakaszt: továbbra is őrködött a magyar dunai határokon.

Délután 5 órakor a kettős lobogót viselő „Maros” monitor, a „Pozsony” ágyúnaszád és a „Csuka” őrnaszád kifutottak az óbudai kikötőből. A „Maros” monitor a Hungária Szálloda előtt elhaladva — a kapott utasítás ellenére —, nem adta le a három ágyúlövést a népbiztosok szállásának mondott Hungáriára. Állítólag azért, mert nem akarta ezzel a parton közlekedő és nézelődő polgárok életét veszélyeztetni. Erre a „Pozsony” ágyúnaszád, amely már elhaladt a Hungária Szálloda előtt, visszafordult és leadta az elrendelt ágyúlövéseket.⁸

Az ellenforradalmi hajóraj összes harctevékenysége a budapesti ellenforradalmi orvtámadásban ezzel a három ágyúlövéssel ki is merült. Ezen kívül a hajók több járőrmenetet hajtottak végre a fővárosi Dunaszakaszon, de amikor a Duna-parton állásba vonultak a kormányhú vörös ütegek, az ellenforradalmi harcegységek sietve kivonták magukat az őket veszélyeztető tűzhátas alól. Ezután az ellenforradalmi hajók — elszenvetve a meg-meg ismétlődő légitámadást —, Budapest alatt igyekeztek bevárni az Esztergom felől érkező többi ellenforradalmi hajókat. Elsőnek a „Fogas” őrnaszád érkezett be, amelyet csakhamar követett a „Lajta” monitor és a „Komárom” ágyúnaszád. Az egyesített flottilla — most már az ellenforradalom sikertelenségének tudatában — megindult völgymenti irányban a déli határ felé. Útközben a túlerejű ellenforradalmi flottilla Dunapentelén *csatlakozásra kényszerítette* a felszedett aknazár anyagával megrakott két uszályt és az ezeket vontató „Munka” felfegyverzett gőzöst.⁹

Az, hogy a tengerész legénység politikai érzelmében mennyire távol állott a volt cs. és kir. haditengerész tisztek által vezetett ellenforradalomtól, csakhamar kitűnt. Amikor az ellenforradalmi flottilla és a hajósrban a legvégén menetelő „Munka” felfegyverzett gőzös Paksra érkezett, az utóbbi váratlanul bevonta a nemzeti színű lobogót, kivált a menetből és a part felé fordulva ismét felvonta a vörös hadilobogót. Politikai meggyőződésén kívül a „Munka” hajó matrózainak merész elhatározásához hozzájárulhatott az a körülmény is, hogy Paksra a part mellé kikötött „Viza” és „Compo” ör-

⁵ Benkő Kálmán: Tengerészeti ellenforradalom 1919. június 24-én. Budapest, Heizler és Közoi kő- és könyvnyomda, 1920. 39. o.

⁶ Liptai Ervin: I. m. 425. o.

⁷ Benkő Kálmán: I. m. 20. o.

⁸ HIL. Dietrich Richard magánlevéltára. Zemplén Szilárd korvettkapitány jelentése. 3. o.

⁹ Benkő Kálmán: I. m. 33. o.

naszádok megtagadták az ellenforradalomhoz való csatlakozást. A „Pozsony” és a „Komárom” ágyúnaszádok követték a menetalakzatból kivált „Munka” gőzöst, amelyet közben szócsövön felszólítottak, hogy vonja fel ismét a nemzeti lobogót, vagy pedig adják ki a hajón tartózkodó tiszteket. A „Munka” tengerészei nem késtek a megfelelő válasszal: „*Nem tárgyalunk a proletáriátus árulóival!*”¹⁰

Ezt követően az események drámai gyorsasággal következtek. A „Munka” 47 milliméteres ágyújából megnyitotta a tüzet a „Pozsony” ágyúnaszádra. A hajó harmadik ágyúlövése alig 50 méter távolságból eltalálta a „Pozsony” ágyúnaszád parancsnoki tornyát és megölte a hajó parancsnokát, Máhr István, valamint a mellette tartózkodó Csicsery László sorhajóhadnagyokat. Az ellenforradalomhoz való csatlakozást megtagadó két őrnaszád nem tudott részt venni a tüzérségi tűzharcban, mert egyik hajó sem volt felszerelve ágyúval. Az ágyúnaszád tüzérsége olyan súlyos sérüléseket okozott a „Munka” felfegyverzett gőzösön, hogy ez partközéltben elsüllyedt. A harc befejezése után ellenforradalmi harcegységek csatlakoztak az elvonuló flottilárhoz és folytatták útjukat az uszodi aknazár felé, amelyen át is jutottak és csatlakoztak a megszállt Baján állomásozó angol és jugoszláv intervenciók flottillákhoz.¹¹

Az ezekre vonatkozó tanácsköztársasági levéltári anyag az ellenforradalmat követő zavaros helyzet miatt igen hézagos. A már idézett ellenforradalmi források felhasználása alapján a Horthy-kor fasiszta történései a lezajlott eseményeket meghamisítva egy hazug dicsfénykoszorúval övezték a honvédő háború idején az ellenséghez átállt hajókat.

*

A továbbiakban vizsgáljuk meg a „Bácska” aknarakó hajó szerepét és pusztulásának történetét. Mint ismeretes, a „Bácska” és testvérhajója a „Baja” eredetileg nem az osztrák—magyar dunai flottilla számára épültek. Mindkét hajó a Ferenc-csatorna hajóstársaság tulajdona volt és csak 1915. február 26-án került hadiszolgálatba, amikor a hajók kormányállását megpáncélozták. A szóban forgó hajókat a Schlick—Nicholson újpesti gyártelepe építette 1908-ban. A hajók súlya kb. 65 tonna, hossza 25 m, szélessége 4,25 m, merülése pedig 1,65 m.

Az ellenforradalom dunai eseményeinek, ennek keretében a „Bácska” aknarakó sorsának tisztázását igen alapos körültekintéssel kell végeznünk. Mindenek előtt az ellenforradalom valótlan állítását kell hitelt érdemlő módon megcáfolnunk és csak azután kerülhet sor az események, a történelmi tények felvázolására. Ez azért is szükséges, mert Benkő, úgy mint Zemplén, sok ravaszkodással megírt jelentése igyekszik az uszodi aknazáron való átjutást hősi elszántsággal végrehajtott áttörésként beállítani.

Ezek a források úgy állítják be az eseményeket, hogy az ellenforradalmi harcegységeknek az aknazáron való átjutásához csak egy, a bal part menti keskeny hajózási csatorna állott rendelkezésre, melyet a bal part felől egy attól 4 méterre elnyúló párhuzamú kőhányás, a Duna felől pedig egy, a part szélétől 15 méterre lehorgonyzott akna határolt. Ez annyit jelentett volna, hogy pl. a 8 méter széles „Maros” monitornak az áthaladáshoz 15—4=11 méter hajózási út, azaz a hajó mindkét oldalán 1,5—1,5 méter szélességű vízterület állt volna rendelkezésére, kitéve annak a lehetőségnek, hogy a kőhányáson

¹⁰ Uo. 45. o.

¹¹ HIL. Dietrich Richard magánlevéltára. Zemplén Szilárd korvettkapitány jelentése. 8 o.

a hajócsavarja eltörik, illetve a hajó aknára fut. Ez a parti védelem tüzgépeinek legrövidebb lőtávolságú tűzhatás körletében komoly veszélyt jelentett volna.

Ez a „szorosan a bal part mentén való áttörés” ellenforradalmi hősködésből táplálkozó legendája egy fél évszázadon keresztül tartotta magát.

A még élő szemtanúkkal folytatott beszélgetésekről készített jegyzőkönyvek tartalmilag teljesen megegyeznek abban, hogy a „Bácska” felrobbanása az ellenforradalmi flottillának az uszodi aknazáron való túljutása után történt, és a hajó nem aknakeresést, hanem *aknarakást végzett*. Ennek megállapítása azért is fontos és lényeges, mert a „Bácska” aknára futása történetelt volna a Tanácsköztársaság bukását követő időszakban is, amikor a Duna hajózhatóvá tétele érdekében az aknák eltávolítása szükségessé vált. Ez a feltevés azért nem állja meg a helyét, mert az időpontot a legtöbb jegyzőkönyv többé-kevésbé pontosan rögzítette. Ezenkívül aknakeresésnél a keresőkötél vontatásához nem egy, hanem két hajó szükséges. De ellene szól az az ismeretes tény is, hogy az aknamentesítést, mind az uszodi, mind a paksi aknazár vízterületén — a Tanácsköztársaság bukása után — az angol dunai flottilla aknászai végezték el.

Egybehangzóak a közlések arra nézve is, hogy a „Bácska” felrobbanásakor az uszodi átkelésnél használt dereglyét maga mellé kötözve vontatta. Az aknákat nem is a hajóról, hanem erről a dereglyéről dobták a vízbe.¹²

Abban az időben a vöröskatonák között élő 14 éves fiú, Holló Béla közlésében szemtanúként mondta el a „Bácska” felrobbanásának történetét,¹³ nagyjában a többivel megegyező módon. Ezen kívül említést tesz arról, hogy ugyan ebben az időszakban a kalocsai ellenforradalom garázdálkodó kisebb csoportjai Uszod környékén puskatúz alá vették az aknazár partvédelmi részeit. Nem von le a közlése értékéből semmit, hogy a fiatal, minden katonai szakismeretet nélkülöző fiú az áthaladó 2 monitort, 2 ágyúnaszádot és 2 őrnaszádot visszaemlékezésében „4 monitorként” jelöli meg.

A „Bácska” felrobbantásáról és elsüllyedéséről lényegében teljesen elfogadható és a valóságot minden valószerűség szerint a legjobban megközelítő közlést az uszodi aknazár volt helyettes parancsnoka, Nagy Ernő adta meg.¹⁴ Ebből kiderül, hogy az ellenforradalmi hajók elhajozása után az uszodi aknazár hatástalan volt, éspedig azért, mert az aknák március végi lerakása óta a vízállás a nyáron lefolyó ún. zöldár következtében — Nagy szerint — 3 métert emelkedett. A közlés adatai némileg tévesek, a Vizrajzi Tudományos Kutató Intézet (VITUKI) tájékoztatása szerint ugyanis¹⁵ a vízszint emelkedés ez időben csak 1,45 m volt. Ily módon az 1,2 m merülésű hajók — a víz színe alatt 1 méteres mélységben lehorgonyzott aknák fölött — 2,45 m mélységben a folyamszakasz teljes szélességében hajózhattak. Elképzelhető, hogy vizrajzi adottságon alapuló lehetőségről az ellenforradalmi hajóraj parancsnoksága maga sem volt kellően értesülve. Ám kétségtelen az is, hogy összes hajókon szolgálatot teljesítő volt cs. és kir. tengerésztisztek nemhogy a Duna hajózási és mederverviszonyait, de még a folyami aknaanyagot sem ismerték.

Itt kell megemlítenünk, hogy aknazár létesítéséhez egészen 1945-ig meghagyott, az első világháborúból származó német „érintő” aknákat használtak fel. Ezek az aknák 5 ólomszarvval voltak ellátva. Ha az egyik valamilyen kemény tárgy — pl. nekiütköző hajó — hozzáérintése következtében elgör-

¹² *Dezsényi Miklós ny. ezds.: A „Bácska” aknarakó felrobbantásának története. HIL. Kéziratok és tanulmányok gyűjteménye 264. csomag 2623. sz.*

¹³ Uo. 1. sz. melléklet (Holló Béla).

¹⁴ Uo. 2. sz. melléklet (Nagy Ernő).

¹⁵ Uo. 3. sz. melléklet: a Vizrajzi Tudományos Intézet vízállásváltozási kimutatása 1919 március és június hónapokra.

bült, a benne elhelyezett salétromsavval töltött üvegfiaola összetört, amelynek tartalma ráfolyt egy szárazelemre. Ennek hatására áram keletkezett, amely felrobbantott egy, a gyújtótöltetben elhelyezett robbanó izzógyújtót, ez pedig az akna robbanótöltetét. Az akna 10 mm-es drótkötélen volt lehorogonyozva, mélységállítója a vízszint alatti 1 méteres vízmélységre volt beállítva.

Az uszodi aknazárparancsnok helyettesének közléseit erősíti meg Klausner Lajos — az aknazár politikai megbízottja volt — adatai.¹⁶ Nevezett látta, hogyan haladtak át az ellenforradalmi hajók az uszodi aknazáron. Szerinte ez veszteség nélkül azért sikerült, mert az aknák lerakása óta az áthaladás napjáig a vízállás tetemesen megnőtt. Miután az uszodi aknazár hatástalanságáról hírt kapott, a felső vezetés parancsban elrendelte a meglévő aknazár felett, az akkori vízállásnak megfelelően egy új, három soros aknazár telepítését. A „Bácska” ennek az aknazárnak Paksnál történt kirakás alkalmával, saját aknáján robbant fel.

Krácsony József, nyugalmazott gőzhajózási főgépüzemvezető elmondta,¹⁷ hogy nagybátyja, Karácsony Lajos hajógépész, vörös tengerész rajta maradt az elsüllyedt „Bácska” aknarakó hajón. Nagybátyjának édesanyja az ellenforradalmat követő napokban a Laktanya utcai vörös hadihajós parancsnokságtól kapott értesítést. Karácsony József, aki ebben az időben szintén vörös katona volt és a Falk Miksa utcai laktanyában elhelyezett 1. vörös tengerész rohamzászlóaljnál teljesített szolgálatot, Lajos bátyja édesanyjával utazott Paksra. Itt hallották, hogy az új paksi aknazár létesítésére azért volt szükség, mert a vízállás emelkedése folytán az uszodi aknazár hatástalanná vált.

Karácsony határozottan emlékszik arra is, hogy a „Bácska” 1919. június 28-án, a déli órákban robbant fel. A hajónak még az aknarakás napján útba kellett volna indulnia Budapestre. A hajóról — tudomása szerint — csak két kormányosa: Litomericzky Mátyás és Esztergályos Imre menekültek meg.

A fentiek szerint nyilvánvaló, hogy az ellenforradalmi dunai hajóraj szökése kizárólag az uszodi aknazár hatástalansága miatt volt lehetséges. Közvetlenül az ellenforradalom leverése után — miután a megszállt Baján kézenlétben álló angol és jugoszláv intervenció hajóraj a hozzájuk csatlakozott ellenforradalmi hajókkal megerősödött — a Vörös Hadsereg parancsnokság intézkedett a Dunát délről elzáró aknazár megerősítéséről.

A rendelet hangsúlyozza, hogy a Dunaórség egy részének átszökése folytán az uszodi aknazár jelentősége erősen megnövekedett. Ennek következtében az aknazárat a legrövidebb időn belül ki kell építeni.

A rendelet értelmében az aknazár parancsnokságot az I. hadtest parancsnokságának rendelték alá. Zárparancsnokul Langsfeld Jenőt jelölték ki, aki egyben a folyamvédvonal összes alakulatainak parancsnoka lett.

Az I. hadtestparancsnokság utasítást kapott, hogy az aknazár védelmére rendeljen ki egy gyalogszázadot, egy 4 géppuskából álló fél géppuskás századot, egy hosszúcsövű és két tarackos üteget osztályparancsnoksággal és hadtáppal, továbbá egy segéd tisztet, egy rajzoló, egy írnököt, 4 telefonállomást és 8 telefonistát. Némi ellentmondás látszik a hadseregparancsnokság ama közlésében, hogy a szükséglet fedezésére tartalék ütegeket nem tud rendelkezésre bocsátani, az általános helyzet miatt az arcvonalról sem lehet kivonni. Fentiek szerint feltételezni kell, hogy az I. hadtestparancsnokság rendelkezett tartalék ütegekkel. Ezekből a szükségletet fedezni tudta. A hadse-

¹⁶ Uo. 4. sz. melléklet (Klausner Lajos).

¹⁷ Uo. 5. sz. melléklet (Karácsony József).

regparancsnokság utasítást adott két darab, legalább 60 m-es fényszóró ki-
rendelésére is.¹⁸

Itt kell megjegyeznünk, hogy a Gödöllőn kiadott hadseregparancsnoksági
rendelet nem jelöli ki a létesítendő új aknazár pontos helyéül Paksot. Ezt
ugyanis a hajózási útviszonyok alapján csak a helyszínen lehet megtenni.

A szóban forgó Vörös Hadsereg parancsnokságának rendelete nem hagy
kétséget arra vonatkozóan, hogy a „Bácska” az új paksi aknazár helyén, az
1528-as folyamkilométernél, zártelepítés közben futott aknára helytelen akna-
rakási, vagy hajózási művelet közben, a parton kitűzött és rosszul betartott
aknarakási irányvonal elvétése, vagy mindkettő következtében, egy koráb-
ban lerakott aknájára felfutva.

A „Bácska” aknára futása, felrobbanása és elsüllyedése szempontjából
ugyancsak döntő jelentőségű egy, már a Tanácsköztársaság bukását követő
napokban kiadott rendelet. Ebben Freeman angol korvettkapitány kérdésére
jelenteni kellett a Tanácsköztársaság idején a Dunán létesített aknazárak
helyét. A már horthysta HM rendelet az aknazárnak helyét felsorolva kü-
lön tesz említést az *Uszodon* és külön *Pakson* létesített aknazárakról. A je-
lentésben szó esett arról is, hogy sem a Tiszán Csongrád alatt, sem a Dunán
Uszodon és Pakson levő aknazárakon nincs átvezető hajózási nyílás.¹⁹

A „Bácska” aknarakó hajó felrobbantása körülményeinek tisztázásához a
Hadtörténelmi Intézet levéltári anyaga, az erre vonatkozó megjelent irodal-
om és a veterán vöröstengerészekkel folytatott beszélgetésekről felvett
jegyzőkönyvek szolgálták alapul. A források kiértékelése alapján a követke-
zőket állapíthatjuk meg:

— a „Bácska” aknarakó hajó aknárafutása, felrobbanása és elsüllyedésére
vonatkozó egyéni közlések nemcsak az emberi szavahihetőségen és emlékező-
tehetségen múlnak, hanem azon is, hogy az illető személy milyen beosztásban
élte át az elmondott eseményeket;

— sem az ismételten hivatkozott forrásmunkák, még kevésbé a személyes
közlések során soha senki sem mondta azt, hogy a „Bácska” Budapestről ki-
futott ellenforradalmi hajócsoporthoz tartozott, vagy ehhez a déli határ felé
való menet alatt bárhol is csatlakozott volna. Kétségtelen, hogy a hajó min-
den valószínűség szerint egy korábban kapott parancsnak engedelmessé-
ment le Paksra, de az ott lefolyt folyami csatában az említett ok miatt (nem
volt ágyúja) nem vett részt. Erről az idézett forrásmunkák és visszaemléke-
zések sem tesznek említést;

— nem említi a „Bácska” aknarakónak az ellenforradalmi hajócsoporthoz
való tartozását Zemplén Szilárd sem, aki az ellenforradalom dunai eseményei-
nek leírásában szakzerű és pontos közlést ad a kötelék hajó- és hadrend-
jéről — hajónként névszerinti felsorolás mellett;

— a VITUKI által, 1919. év március és június hónap utolsó hetére vonat-
kozólag kiadott vízállásváltozási kimutatása perdöntően bizonyítja, hogy az
ellenforradalmi harcégységek aknaérintés nélkül áthajózhattak a magas víz-
állás miatt hatástalanná vált uszodi aknazáron.

Befejezésként megállapíthatjuk, hogy az eddig feltárt források szerint a
„Bácska” aknarakó hajó aknára futása, felrobbanása és elsüllyedése a hajó-
roncs kiemelése helyén, közvetlenül a Paks alatti folyórészen történt, ahol
a hajó a magyar Tanácsköztársaság oldalán, a magyar Vörös Hadsereg pa-
rancsnokság alárendeltségében aknarakást, tehát harctevékenységet fejtett ki,
és a hajóval együtt elpusztult tengerészek a Magyar Tanácsköztársaság hon-
védő háborújának hősi halottai.

18 HILL. Vörös Hadsereg parancsnokságának iratanyaga, 1919, 627/7. sz.
19 HILL. Fővezérség, H. M. (14. 343. — 1919. eln. sz.